

XIX. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DÂHİLİYE ALANINDAKİ REFORMLAR

Abdullah Sami TEKİN
İnönü Üniversitesi, Malatya/TÜRKİYE
asamitekin@gmail.com

ÖZET

Bu makalede XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda dâhiliye alanındaki değişimler ve reformlar ele alınmıştır. Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarıyla dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren devletin çöküşünü durdurmak için gerekli olan ıslahatları yapmaya başlamıştır. Islahatlar ilk olarak askeri alanlarda yapılmıştır. Askeri alanlarda yapılan ıslahatların tek başına yeterli olmadığı, sosyal ve ekonomik hayatın vazgeçilmezi olan idari alanda da ıslahat yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu ıslahatlar Tanzimat ile başlamış Meşrutiyet ile devam etmiştir. Yapılan bu ıslahatlarla ile imparatorluğun merkez ve taşra teşkilatlarında değişiklikler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, dâhiliye, bürokrasi değişim, modernizasyon

ABSTRACT

REFORMS IN REALM OF INTERNAL AFFAIRS IN OTTOMAN EMPIRE DURING XIXth CENTURY

In this article, changing and modernizations in realm of Internal Affairs in Ottoman Empire during XIXth century have been examined. Ottoman Empire, coming on verge of disintegration with Karlowitz and Passarowitz treaties, started to implement reforms in order to prevent the country from disintegration. These reforms have been first made in military field. After the military reforms that have been made, it emerged that these reforms were not sufficient and other reforms in administrative field, an unavoidable part of social and economical life, must be done, too. These reforms started with Tanzimat and went on with Meşrutiyet. With these reforms central and provincial administrative systems have been reformed.

Key words: Ottoman, Internal affairs, bureaucracy, changing, modernization

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kendine özgü olan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın son yıllarına kadar iyi işleyen toplumsal ve ekonomik düzeninin birtakım iç ve dış sebeplerden dolayı bozulmaya başlaması, XVIII. yüzyıldan itibaren Batılılaşma çabalarının artmasına yol açmıştır. Özellikle XVIII. Yüzyıl Osmanlı dünyasının Avrupa'yı ve Rusya'yı gözlemlediği dönemdir. (Ortaylı, 2009: 17). Osmanlı Devleti için batılılaşma, devletin çökmesine engel olmak için ortaya atılan bir çözüm önerisiydi. Osmanlı Devleti Avusturya ve müttefiklerine mağlup olmuştur. Bu mağlubiyet sonucunda gerileme

dönemine girerek Avrupa’da egemen güç olmaktan çıkmıştır (Kia, 2008: 82). 26 Ocak 1699 yılında Kutsal İttifak Devletleri olan Avusturya, Venedik ve Lehistan ile imzalanan Karlofça ve 21 Temmuz 1718 tarihinde Avusturya ve Venedik ile imzalanan Pasarofça antlaşmaları neticesi kaybedilen topraklar ve değişen sınırlar, devletin mevcut sistemiyle daha fazla hüküm süremeyeceğini göstermiştir. Bu askeri ve siyasi gelişmelerle birlikte Petro idaresindeki Rusya’nın Batılılaşma ve modernleşme programı da Batılılaşmayı destekleyen Osmanlı devlet adamlarının ilgilerini çeken bir örnek idi.

1718-1730 yılları arası Sadrazam olan Damat İbrahim Paşa ilk reform teşebbüsünde bulunan devlet adamı olarak gösterilebilir; nitekim barış sağlanır sağlanmaz Viyana’ya matbaayı incelemesi için elçi göndermiştir. 1720’de bir Fransız olan mühted David (Davut Paşa), İstanbul’da bir itfaiye takımı örgütledi (Lewis, 2013: 65). Beledî hizmetlerde XIX ve XX. yüzyıllarda devam edecek uzun bir reform süreci başladı. Gemicilik ve denizcilik alanlarında yenilikler yapıldı. Bunların en önemlileri askeri alanda yapılan yeniliklerdi (Fidan, 2011: 23).

Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde yaşanan askerî-diplomatik başarısızlıklar ve iktisadi krizler son dönemlere kadar, Osmanlı reformcularının sadece askeri reformlarla ilgilenmelerine sebep olmuş ve bu durum onların toplumun diğer alanlarıyla ilgili reform yapma düşüncesi geliştirmelerine engel olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı devletinde yapılan yenileşme hareketleri askerî karakterlidir. (Akyıldız, 2015: 18). III. Selim zamanında uygulamaya geçirilen reformlar temelde askeri alan ile kısıtlı kalsa da bu reformlar zamana göre küçümsenmeyecek ölçüdeydi. (Berkes, 2014: 96). Mesela, III. Selim’e verilen 17 adet “İslahat Layihası”nın tümünde üç unsur öne çıkıyordu; asker tanzimi, asker maaşları, topçu, humbaracı ve sair ocakların ıslahı. Dolayısıyla ilk modernleşme girişimleri genel olarak askeri alanda başlamış daha sonra da devletin diğer kurumlarında kaçınılmaz olarak Batılı kurum ve modellere göre düzenleme yapılmıştır.

Bu düzenlemeler Tanzimat ile hız kazanmıştır. Tanzimat, Osmanlı Devleti açısından Fransız İhtilali’nin etkisi sonucu temelleri oluşmaya başlayan demokratikleşme ve liberalleşme sürecinin ilk ve en önemli adımı idi. Tanzimat, idarî, sosyal, adlî ve malî birçok alanda, merkezde ve taşra eyaletlerinin yanı sıra bağlı eyaletlerde de etkisini göstermişti. Osmanlı Devleti’nde bahse konu bu ıslahat girişimlerinden, reformlarının ardından Dâhiliye Nezareti adını alacak idari teşkilat da payını almıştır.

Dâhiliye Nezareti’nde Yapılan Reformlar

Dâhiliye nezareti Osmanlı Devleti sınırları içerisinde “Babiâli” olarak anılır. Osmanlı Türkçesindeki anlam karşılığı “yüksek” ya da “yüksek kapı”dır. (Findley, 2014: 3). Yabancı kaynaklarda “Sublime Porte” olarak anılır (Farooqi, 2004: 184). Dâhiliye nezareti Osmanlı Devleti’nde günümüzdeki anlamda bakanlıkların (nazırlık) kurulmasından önce içişlerinden sorumlu olan kurumdur. Dolayısıyla günümüzde İçişleri Bakanlığı konumunda olan bakanlıktır. Dâhiliye Nezareti ilk olarak Sadaret Kethüdalığı olarak teşkil edilmiş olup Divan-ı Hümayun üyesi olan bir makam olarak işlev görmüştür. Bu makam padişah II. Mahmut döneminde yapılan reformlar ile 1835 yılında Umur-ı Mülkiye Nezareti adını almış ve başına Pertev Paşa getirilmiştir (İpşirli, 1993: 414). 1837 yılında Umur-ı Mülkiye Nezaretinin kadro teşkilat adı değiştirilerek Dâhiliye Nezareti teşkilatına dönüştürülmüş ve kurumun başına Akif Paşa tayin edilmiştir (İpşirli, 1993: 414).

XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dâhiliye Alanındaki Reformlar

Dâhiliye Nazırlığı Mektupçu, Mutasarrıf, Kaymakam, Mülkiye Müfettişi ve Valiler gibi kamu görevlilerinin tayin, koordinasyon, bütçe ve idari işlerinden sorumlu olan bir makam olarak görev yapmıştır. 9 Aralık 1913 tarihinde çıkartılan Dâhiliye Nezareti Teşkilat Nizamnamesi'yle yeniden düzenlenen Dâhiliye Nazırlığına Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de bağlanmıştır. Dâhiliye Nazırlığı Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür. Dâhiliye Nazırlığının son nazırı Salih Hulusi Paşa'dır. Salih Hulusi Paşa 1922 yılı Haziran-Kasım ayları arasında görev yapmıştır. 4 Kasım 1922 tarihinde İstiklal Savaşının kazanılışı, saltanatın sukutu ve milli hükümetin İstanbul'a hâkim duruma geçmesi üzerine Osmanlı Devletinin son hükümeti Tevfik Paşa kabinesi ile birlikte istifa etmiştir (Sertoğlu, 1972: 3640).

Osmanlı Devletinde XVII. yüzyıldan itibaren başlayan gerileme süreci devlette kaçınılmaz olarak ıslahatlar yapılması gerekliliğini ortaya koymuş ve bu dönemden başlayarak ıslahat çalışmaları yapılmıştır. XVII. yüzyıl sonlarından itibaren Batı karşısında alınmaya başlanan başarısız sonuçlar neticesinde devletin içine düştüğü zaaf lar ve toplumun içyapısındaki gerilik uzun süre göze batmamıştır. Osmanlı devlet adamları tarafından yenileşmenin gerekliliğinin veya diğer bir ifadeyle bazı şeylerin iyi gitmediğinin farkına varılmasından sonra sorunun uzun süre askerlik alanındaki gerilikle ilgili olduğu sanılmıştır (Akyıldız, 2015: 18). Dolayısıyla bu ıslahatlar daha önce belirttiğimiz üzere çoğunlukla askeri alanlarda yapılan ıslahat çalışmalarıyla kendini göstermiştir. Bu çalışmalar III. Selim döneminde başlamış ve uzun yıllar tahta çıkan diğer padişahların dönemlerinde de devam etmiştir.

Askeri alanlarda yapılan ıslahatlar bu alan dışında da bazı sorunların var olduğu; asıl itibariyle devletin yönetim şekli sevk ve idaresinde de bazı sorunların olduğu ve günün şartlarına ayak uyduramadığı gerçeği ortaya çıkmıştır. İdari anlamda ilk ıslahat III. Selim döneminde gerçekleşmiştir. III. Selim devletin kötü gidişatını durdurmak için ileri gelen devlet adamlarını bir araya getirerek bir danışma meclisi "Meşveret Meclisi" oluşturmuştur. Meşveret meclisine sunduğu layihalar ile devletin reform gerektiren yönlerini ortaya koymuş, özellikle askeri alanda reformlar yapılmasını istemiştir. III. Selim'in ıslahat girişimleri ile oluşturulan Nizam-ı Cedit ordusuna tepki gösteren Yeniçeriler Kabakçı Mustafa İsyanı (1807) ile III. Selim'i öldürmüşler ve böylece III. Selim reformlarının bedelini canı ile ödemiştir. Daha sonraki dönemde tahta çıkan reform yanlısı II. Mahmud merkezîyetçi bir anlayışla otorite sağlama yoluna gitti ve reformların önünde engel oluşturan Yeniçeri Ocağını kapatarak muhalif grupların önünü tıkadı. II. Mahmud Osmanlı Devleti'ni modernleşme ve merkezîleştirme çabalarına 1826 yılından sonra hız verdi (Engin, 2003: 14). Merkezîyetçi bir otorite anlayışı ile idari reformlara girişti. 400 yıllık Osmanlı İdari Teşkilatını Tanzimat'tan sonra kemâlini bulacak olan yeni şekle sokmayı başardı (Akgündüz, 2012: 24). Genel olarak idari alan ıslahatları II. Mahmud döneminde başladı (Özdemir, 2013: 14). Bu ıslahatlar II. Mahmut'tan sonra tahta çıkan Sultan Abdülmecid'in Tanzimat'ı ilan etmesi ve devamında I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemleri arasında gerçekleşen reformlar da dâhil Osmanlı Devletinin Dâhiliye Nezareti, merkez ve taşra yönetimi teşkilatlarını kapsamaktadır.

Dâhiliye Nezareti Merkez Teşkilatı Reformları

Sultan II. Mahmut merkezîyetçi bir yönetim anlayışına sahip olmakla beraber bu dönemde yenileşme ilk olarak sadaret ve ona bağlı kalemlerde yapılmıştır. II. Mahmut 30 Mart 1838'de yaptığı bir düzenlemeyle bütün vekillerin başı olmak üzere sadaret makamını başvekkâlete

Abdullah Sami TEKİN

dönüştürmüştür ve Rauf Paşa'yı başvekil olarak atamıştır. Yapılan bu düzenlemeyle "Meclis-i Mahsus" Batı ülkelerinde uygulanan yönetim sistemine uyarlanmaya çalışılmıştır (Akyıldız, 2015: 46).

II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen Sultan Abdülmecit'in yaşının küçük olmasını ve tecrübe yoksunluğunu öne sürerek Hüsrev Paşa'nın Başvekil Rauf Paşa'dan mührü alarak kendisini sadrazam ilan etmesiyle başvekil tekrar sadrazamlığa dönüşmüştür. Sadaretin yeniden ihdasının ardından 2 Eylül 1839 tarihinde Dâhiliye Nezareti ortadan kaldırıldı ve Dâhiliye Müsteşarlığına dönüştürüldü. Bu durum 18 Şubat 1869 tarihine kadar devam etti ve bu tarihte Sadaret ve Dâhiliye Nezareti tekrar birbirinden ayrıldı (Akyıldız, 2015: 48).

1851 yılında Babıâli evrak odası teşkil edildi ve teşkil edilen bu oda ile Babıâli'deki evrak akışları belli bir düzene sokuldu. 1846 yılında Mustafa Reşit Paşa'nın emriyle Hazine-i Evrak adında bir arşiv birimi oluşturulmasına karar verildi ve bu birimin inşası İtalyan mimar Gaspare T. Fossati tarafından 1848 yılında tamamlandı (Agoston, 2008: 470). Yapılan bu düzenleme ile eski evrak ve yazışmaların depolanması, gerektiğinde tekrar kullanılması ve evraka kolay ulaşılması sağlandı.

Memur yetiştirilmesi ve istihdamına yönelik olarak Tanzimatın ilanından önce 1839 yılında Mekteb-i Maarif-i Adliye teşkilatı kurularak devletin memur ihtiyacının eğitimli memurlar marifetiyle sağlanmasına yönelik okul tesis edildi. Ayrıca vilayetlerde ihtiyaca göre memur yetiştiren okullar açıldı (Özdemir, 2013: 216). Bu okullardan mezun olanların devlet dairelerinde istihdam edilmesinde bazı kıstaslar belirlendi.

Tanzimat ile beraber memurların işe başlamadan önce yemin etme uygulaması başlatıldı. Bu cihetle diğer memurlara örnek olması için ilk önce Sultan Abdülmecid Kur'an üzerine yemin etmiştir (Akyıldız, 2015: 50). Babıâli'nin mesai günleri tekrar düzenlenmiş 1836 tarihine kadar resmi tatil günleri bulunmayan merkez teşkilatı için Perşembe günleri tatil günü olarak uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama Tanzimat'ın ilanından sonra terk edilmiş ve daha sonraları tatil günleri Cuma gününe alınmıştır (Findley, 2012: 192).

II. Mahmud 1836'da yayınladığı bir Hatt-ı Hümayunla Sadaret Kethüdalığını önce Umur-u Mülkiye daha sonra ise 1837 yılında Dâhiliye Nezareti'ne dönüştürdü. (Akyıldız, 1993: 506). Aynı Hatt-ı Hümayun ile Sadaret Reisülküttaplığı ise Hariciye Nezaretine dönüştürüldü. Bunun sonucunda Dâhiliye ve Hariciye memurları birbirinden farklı teşkilatlarda istihdam edilerek ayrıldı.

1839 yılında yeni sistemde eğitimi yaygınlaştırmak ve Babıâli'ye memur yetiştirmek üzere açılmış olan Mekteb-i Maarif-i Adliye gibi okulları yaygınlaştırmak üzere kurulan Mekâtib-i Umumiye Nezareti Şeyhülislâmın denetimine ve Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin maiyetine verildi (Akyıldız, 2015: 54-55).

II. Mahmut döneminde mevcut olan daimi meclisler devam ettirilmiş ve yenileri teşkil edilerek katılımcı bir yaklaşımla meclislerden yararlanılmıştır. Mevcut olan ve gelenekselleşmiş olan Meşveret Meclisinde çeşitli konularda yetkililerin ve uzmanların katılımıyla kararlar alınmış ve alınan kararlar toplum nezdinde yayılmıştır. Bu dönemde nazırlardan ve yüksek rütbeli memurlardan oluşan Meclis-i Hass-ı Vükela Meclisi oluşturulmuş ve bu mecliste oy çokluğu ilkesiyle kararlar alınmıştır.

XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dâhiliye Alanındaki Reformlar

Yeniden kurulan diğeri bir meclis ise Meclis-i Umumi'dir. Bu meclis önemli olaylar için toplanır ve karar alırdı. Bu önemli olaylar savaş seferberlik hallerini kapsamaktaydı. II. Mahmud 24 Mart 1838 tarihinde yapmak istediğı reformların yasal altyapısını oluşturmak ve reformları hayata geçirebilmek için Meclis-i Vâlâ ve Ahkâm-ı Adliye adında meclisler kurdu. 1854 yılında Meclis-i Tanzimat teşkil edildi ve yasama görevi bu meclis tarafından üstlenildi. 1850 tarihinde Islahat fermanının okunmasıyla gayrimüslim tebaa memuriyete kabul edildi. Yapılan bu değişiklikle Müslim, gayrimüslim tebaa arasındaki fark giderilmeye çalışılmış eşitlik sağlanması hedeflenmiştir. Islahat fermanıyla yabancılara tanınan pozitif ayrımcılık Müslim tebaa içerisinde rahatsızlıklara yol açmıştır. Bu yıllarda etkin olan milliyetçilik akımlarıyla patrikhaneye ilişkisi olan memurlar devlet yönetiminde ciddi sıkıntılara yol açmışlardır. Özellikle gayrimüslim memurların yarısı Hariciye Nazırlığında çalışmaktaydı. Islahat Fermanı muhteva olarak Tanzimat'tan çok daha ayrıntılı olarak Müslüman-Hıristiyan eşitliği getirmiştir (Özdemir, 2013: 18).

23 Aralık 1876 yılında II. Abdülhamid tarafından I. Meşrutiyetin ilanı ile halk dolaylı da olsa ilk kez padişahın yanında yönetime katılma hakkı elde etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti ilk kez anayasa ilan etti ve parlamenter sisteme geçti. Kanun-ı Esasi, Türk tarihinin ilk anayasasıdır ve bu anayasa ile Padişahın yetkileri meclisten daha üstün tutulmuş ve meclis danışma meclisi konumuna düşürülmüştür. Kanun-ı Esasi'de, yürütme görevi padişah başkanlığında Vekiller Heyeti'ne aittir. Bu vekiller heyeti günümüzdeki bakanlar kurulu düzeyindedir. Bu bakanlara bağlı nezaretler teşkil edilmiştir. 1876 Anayasası ile rayına oturtulan Bu bakanlık sistemi, Osmanlı Devletin yıkılmasından sonra da devam etmiş nezaretlerin sayıları zaman zaman artmış ya da azalmıştır yahut isimleri değişmiştir (Akgündüz, 2012: 27).

Yasama yetkisi, Ayan ve Mebusan Meclisi'ne aittir. Kanun-i Esasi ile seçimlerin dört yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Ayan Meclisi üyeleri padişah tarafından atanmaktadır (Kılıç, 2011: 28). Meclis-i Mebusan ve Vekiller Heyeti arasında uyuşmazlık vuku bulması durumunda, sonuca bağlanması için padişah isterse vekilleri değiştirebilir, isterse yeni bir hükümet kurabilir, isterse de meclisin feshine karar verebilirdi. Görüldüğü gibi bu konuda da padişaha sınırsız yetki verilmektedir. Meclisi açma ve kapatma yetkisi padişaha bırakılmıştır (Karakoç, 2008: 132). Ayrıca esasları Kanun-i Esasi ile kabul edilen günümüzdeki karşılığı Anayasa Mahkemesindeki Yüce Divan olan bakanlar ve yüksek yargı organları mensuplarının yargılanması için Divân-ı Âli teşkil edilmiştir (Akgündüz, 2012: 27).

Dâhiliye Nezareti Taşra Teşkilatı Reformları

Merkez teşkilatlarında yapılan reformların etkili bir şekilde uygulanabilmesi merkez teşkilatı tarafından alınan kararların taşrada uygulanması ve sonuç vermesi önem taşımaktadır. Bu kararların uygulanabilmesi için taşra teşkilatının da reformlara ihtiyaç duyduğu gereksinimi ortaya çıkmıştır. 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkında Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun Mustafa Reşid Paşa tarafından okunmasını müteakip yeni vergi sisteminin esasları belirlendikten sonra iltizam usulü kaldırılmış ve yerine muhassıllık sistemi kurulmuştur. Yeni kurulan sistemle istenilen değerde vergi toplanması sağlanamamış ve muhassıllık sistemi lağv edilerek iltizam sistemine tekrar dönülmüştür.

İltizam sistemine döndükten sonra taşra teşkilatlarında yapısal olarak yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Tanzimat döneminde taşrada yaşayan insanların sorunlarını yaşadıkları yerlerin ileri

gelenleri vasıtasıyla ifade etmeleri ve aktarmaları amacıyla imar meclisleri teşkil edilmiştir. Bu meclisin teşkilıyla bölgede bulunan biri Müslim diğeri gayri Müslim olmak üzere iki kişinin sadarete davet edilip sorunları meclis-i alaya yazılı veya sözlü olarak sunmaları sağlanmıştır. Bu sorunlar vergi ve ulaşım konularını içermekteydi. Böylelikle ilk kez halk temsilcilerinin görüşleri alınmış oldu.

Mahallelerde nümayiş, hırsızlık ve yolsuzluk olaylarına çare olması amacıyla 1829 yılında İstanbul mahallelerinde muhtarlık teşkilatı kuruldu. Muhtarlık örgütü 1833 yılından itibaren taşrada yaygınlaştırıldı. Muhtarlara vergi toplama görevi de ihdas edildi (Akyıldız, 2015: 75).

1842 yılında taşrada birkaç köyün bir araya getirilmesi ile kaza yönetimleri teşkil edildi. Bu teşkilatın başına kaza müdürleri tayin edildi (Çadırcı, 2007: 61). 1871 yılında yapılan bir düzenlemeyle kaza müdürlerinin yerine kaymakamlar getirildi. 1842 yılında yapılan düzenlemeyle sancak yönetimleri merkezden atanan kaymakamlara bırakıldı. Maiyetlerinde malmüdürü, hâkim, tahrirat başkâtibi, mal başkâtibi, Müslim ve gayri Müslim halkın temsilcilerinden oluşan sancak meclisleri vardı (Akyıldız 2015: 77). Bu meclis belirli aralıklarla toplanıp güvenlik maliye, yönetim, eğitim ve beledi konularda çalışma yaparlardı (Çadırcı, 2007: 62). Çözülemez derecedeki konuları ise eyalet meclisine intikal ettirirlerdi. Eyaletlerde valiler yönetici konumundaydı.

Eyaletlere valilerin emrinde çalışacak defterdarlar atandı. Valinin başkanlığında defterdar, kadı, müftü, Müslüman halkın seçtiği temsilciler, Müslüman olmayanların dini liderleri ve temsilcilerinin katılımıyla oluşan “Büyük Meclis” adlı (daha sonra eyalet meclisi denildi) kurulun idari, mali, güvenlik, bayındırlık, eğitim yanında kazaî görevleri de vardı (Çapar, 2011: 38).

1864 yılında yayınlanan İdare-i Umumiye-i Vilâyet Nizamnamesi ile eyalet adı vilayete, sancak adı livaya dönüştürüldü. Bu Nizamname ile Nahiye adı altında yeni birimler kuruldu (Özdemir, 2013: 238). Kaza, nahiye ve kariye biçimindeki bölümlenme ile yapılanma tamamlanıyordu. Bu sistemin başlıca özelliği işbölümüne gidilerek halkın temsilcileri aracılığıyla bir ölçüde yönetime katılmalarının sağlanması olarak görülebilir.

Eyalet Meclislerinin adı vilayet idare meclislerine dönüştürüldü. Ayrıca yılda kırk gün süre ile toplanan Vilayet Umum Meclisleri oluşturuldu (Çadırcı, 2007: 67). Vilayet İdare Meclislerinin benzerleri liva ve kazalarda da oluşturulmuştur (Çadırcı, 2007: 64).

1864 Vilayet Nizamnamesinden başlayarak Devlet yönetiminde yapılan köklü değişiklikler I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemleriyle de devam etmiştir. Islahat fermanı ile Avrupa devletlerinin baskısıyla Müslüman olmayanların vilayet sancak ve kaza meclislerinde yer almaları için gerekenin yapılacağı belirtildi. Ülke içerisinde çıkan karışıklıklar ve Avrupa devletlerinin diğer bölgeler için de haklar istemeleriyle eyalet yönetimlerinde bazı değişiklikler oldu (Çadırcı, 2007: 210).

9 Haziran 1861 yılında İngiltere Rusya, Fransa, Avusturya, Prusya ve Osmanlı devletinden oluşan bir komisyonla Lübnan Nizamnamesi hazırlandı (Çadırcı, 2007: 211). Bu nizamname ile Lübnan Cebel-i Lübnan adıyla idari ve mali olarak özerk bir yapı kazanmış oldu (Reyhan, 2006: 171-184). Bu yeni vilayet sistemi daha sonra Anadolu ve çevresindeki Erzurum, Halep, Suriye gibi yerlerde ve hatta Bosna, Edirne gibi Balkan topraklarında uygulamaya konulmuştur (Duman, 2006: 3). Tanzimat sonrası vilayet sistemi, Fransa'nın sistemi örnek alınarak yapılmıştır (Özdemir, 2013: 240).

XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dâhiliye Alanındaki Reformlar

Büyük bir coğrafyadan oluşan Osmanlı Devleti çeşitli ırk ve kültürlerden mütevellitti. Bu çeşitlilik bazı güçlülere sebep olmuş imtiyaz tanınan idari ve mali özerkliğe sahip vilayetleri yabancı müdahalesine açık hale getirmiştir. Milliyetçilik akımlarıyla başlayan toprak kayıpları sonucunda İslamcılık siyasetiyle Müslüman Arap vilayetlerine önem verilmiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde reform hareketleri askeri yenilgiler ve toprak kayıplarının başlamasıyla birlikte ele alınmaya başlamıştır. Reform hareketleri III. Selim dönemiyle beraber Nizam-ı Cedid'in uygulanmasıyla askeri alanlarda yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde askeri alan dışındaki alanlar göz ardı edilmiş ve belli bir süre sonra diğer alanlarda özellikle idari alanlarda da reformların yapılmasının gerekliliği önem kazanmıştır. Tanzimat döneminde Batı devletleri emsal alınarak idari, siyasi ve sosyal alanlarda ıslahatlar yapılmıştır. Büyük bir coğrafyayı kapsayan Osmanlı Devletinde klasik yönetim sistemiyle devleti yönetmek zorlu bir hal aldığından idari mekanizmayı oluşturan ve sonradan Dâhiliye Nezareti adını alacak olan Babıâli de değişikliklere uğramıştır. Tanzimat ve meşrutiyetle beraber merkez ve taşra teşkilatlarında yeni düzenlemeler yapılmış halkın yönetimdeki etkinliği arttırılmıştır. Taşrada eyalet, sancak, vilayet, kaza, nahiye ve köy muhtarlıkları teşkilatları oluşturulmuştur. Yönetim modelinde Fransız ekolü temel alınmıştır. Dâhiliye Nezareti İmparatorluğun son günlerine kadar varlığını korumuş Cumhuriyetin ilanından sonra Dâhiliye Vekâleti daha sonra da günümüzdeki İçişleri Bakanlığı ismini almıştır.

KAYNAKÇA

- Agoston, G., Masters, B., (2008), *Encyclopedia of Ottoman Empire*, (1.Baskı), Infobase Publishing, New York
- Akgündüz, A., (2012), *Arşiv Belgeleri Işığında Bab-ı Ali'den İstanbul Valiliğine*, (1.Baskı), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- Akyıldız, A., (2015), *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, (5.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul
- Akyıldız, A., *Osmanlılar*, TDV İslam Ansiklopedisi, 1993, (33), ss.506-509
- Berkes, N., (2014), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (20.Baskı) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Farooqi, S., (2004), *Approaching Ottoman History*, (2.Baskı), Cambridge University Press, Cambridge
- Findley, C.V., (2014), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform*, (1.Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Findley, C.V., (2012), *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte, 1789-1922*, (1.Baskı), Princeton University Press, Princeton N.J
- Çadırcı, M., *Tanzimat sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, (2007), İmge Kitapevi, (1.Baskı), Ankara
- Çapar, S., "Osmanlı Taşra Yönetiminin Evrimi", *İdarecinin Sesi*, 2011, (145, Mayıs -Haziran), ss.36-40

Abdullah Sami TEKİN

Duman, O., “*Bir Orta - Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)*” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, (5), ss.1-15

Fidan, S., Şahin, K., Çelik, F.,” Osmanlı Modernleşmesinin Temel Olgularından Biri: Bürokrasi Osmanlı Modernleşmesinde Bürokrasinin Etkinliği ve Önemi”, Sosyal Bilimler Dergisi, 2011, (S.23),ss. 113-128

İpşirli, M., (1993), “Dahiliye Nezareti”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.VIII, TDV Yayınları, İstanbul

Karakoç, İ.,“1876 Tarihi Kanun-i Esasi’de Yürütme Organı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 2006, C. 8, (2), ss.115–149

Kıa, M.,(2008), The Otoman Empire, (1.Baskı), Greenwood Press, Connecticut

Kılıç, S., “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2011, (S.30), ss. 27-40

Engin, V., (2003), “Türk Modernleşmesinin İlk Safhaları”, Türk Modernleşmesi, ed. Arif Kolay, Yeditepe Yayınevi, İstanbul

Lewis, B., (2013), Modern Türkiye’nin Doğuşu, (6.Baskı), Arkadaş Yayınevi, Ankara

Ortaylı, İ., (2009), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, (29.Baskı) TİMAŞ Yayınları, İstanbul

Özdemir, H., (2013), Osmanlı Devleti’nde Bürokrasi, (1.Baskı), ÖKM Yayınları, Konya

Reyhan,C., “Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi, MEMLEKET Siyaset Yönetim, 2006/1, ss.171-181

Sertoğlu, M., (1972), “Salih Hulusi Paşa”, Mufassal Osmanlı Tarihi, C.VI, Güven Yayınevi, İstanbul